

pozycja wyróżniająca się wśród tekstów pomocniczych do nauki prawa rzymskiego. Do tej pory bowiem wykazy tekstów źródłowych ograniczały się do poddania łacińskiej treści dobranych cytatów z CIC coraz mniej lub bardziej udanego tłumaczenia na język polski. Typowym przykładem może być *Wybór źródeł rzymskich prawa prywatnego* autorstwa Wacława Osuchowskiego, wydany jako skrypt uczelniany na Uniwersytecie Jagiellońskim. Tymczasem toruński *Przewodnik* przełamuje ten schemat i wychodzi z całkiem odmienną propozycją dla studentów. Przede wszystkim nie podaje polskiego tłumaczenia łacińskich tekstów. Zamiast tego są tzw. preparacje czyli słowniczek kluczowych słów tekstu, który pozwala na jego samodzielne przetłumaczenie przez studiującego, mającego pewne minimum znajomości łaciny. Autorzy skryptu wyszli bowiem ze słusznego założenia, że gotowe tłumaczenie byłoby narzuceniem określonej interpretacji tekstów. Tymczasem są one dobrane tak, aby ilustrowały istniejące wśród rzymskich jurystów kontrowersje, toteż możliwość samodzielnego tłumaczenia stwarza okazję do dokonania własnego wyboru w zakresie wykładni tekstu. Ma to ogromne znaczenie dydaktyczne, gdyż zmusza wręcz studentów do twórczego myślenia. Pozostaje mieć nadzieję, że studenci sprostają tym wymaganiom.

Ważną zaletą jest podawanie, tam gdzie jest to możliwe, treści stosownych, aktualnie obowiązujących przepisów polskiego prawa cywilnego, rodzinnego lub karnego, co stanowi znakomitą ilustrację rzymskich korzeni tego prawa i niewątpliwą zachętę do nauki prawa rzymskiego. Teksty wraz z preparacjami zawarte są w rozdz. II stanowiącym zasadniczą treść skryptu. Bardzo pożyteczne jest również podanie w rozdz. I alfabetycznego wykazu łacińskich definicji i sentencji wraz z ich nie budzącym wątpliwości tłumaczeniem. Dodatkową wartość ma wskazanie autora i miejsca skąd cytaty pochodzą. Dobrym pomysłem jest umieszczenie w książce rozdziału III, zawierającego przykłady glos, które pozwalają na przybliżenie studentom tego pojęcia. Podobną rolę odgrywa rozdz. V podający przykłady czynności prawnych.

O tym, że omawiany podręcznik ma charakter kompleksowy świadczy umieszczenie w nim również rozdz. IV, poświęconego jurystom, gdzie w alfabetycznym układzie podane są informacje o ich życiu i prawniczej twórczości, a następnie chronologiczne zestawienie samych nazwisk. Bogatą treść skryptu uzupełnia jeszcze aneks, który zawiera: systematykę Digestów Justyniańskich, chronologiczne zestawienie zbiorów prawa rzymskiego oraz listę cesarzy rzymskich, następnie przykłady źródeł literackich istotnych dla poznania prawa rzymskiego oraz przykłady przebiegu karier urzędniczych.

W sumie powstała praca godna pochwały zarówno pod względem zawartych treści jak i wybranej formy. Z pełnym przekonaniem można stwierdzić, że stanowić ona będzie interesującą pomoc w prowadzeniu niekonwencjonalnych ćwiczeń z prawa rzymskiego. Mankamentem jest niewielki nakład (1000 + 70 egzemplarzy), który w praktyce ogranicza zasięg *Przewodnika* do UMK w Toruniu. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy nie byłoby celowe wydanie tego skryptu w szerokim nakładzie, tak, aby stał się dostępny również w innych ośrodkach uniwersyteckich?

MAGDALENA KRASOŃ (Katowice)

L' uomo medievale. Praca zbiorowa pod red. Jacques Le Goff, Bari 1990 (tłum. z francuskiego), stron 421 + noty o autorach i aneksy.

Książkę rozpoczyna artykuł J. Le Goff'a pod takim samym tytułem jak cały tom - *Człowiek średniowieczny* (ss. 1-40). Jest to wprowadzenie do dziesięciu następnych artykułów pióra różnych autorów. Oto ich tematy: mnisi (G. Micoli), wojownik i rycerz (F. Cardini), wieśniak i praca w polu (G. Cherubini), mieszczanin i życie w mieście (J. Rossiaud), intelektualista (M. Fumagalli), artysta (E. Castelnouvo), kupiec (A. J. Gurevič), kobieta i rodzina (Ch. Klopisch-Zuber), święty (A. Vanchez), człowiek z marginesu (B. Geremek).

Z wszystkich tych studiów zatrzymajmy się przy dwóch. Historię kobiety (a w pewnym stopniu i historię rodziny), przedstawiła Ch. Klopisch-Zuber. W średniowieczu wydawanie kobiety za mąż było rodzajem „inwestycji”, która miała gwarantować pokój między rodzinami. Matężstwo miało służyć utrwalaeniu więzi rodowej. Odradzały się znowu związki wielu rodzin, znane w dawnych społeczeństwach germańskich. Nazywano je we Francji *lignage*, we Włoszech *linaggio*. Los kobiety i jej aspiracje osobiste były na dalszym planie. Autorka nie przemilcza obyczajów seksualnych i roli Kościoła w kształtowaniu ich.

Sytuację ludzi z marginesu społecznego nakreślił interesująco B. Geremek. Były to osoby odrzucające ówczesne normy współżycia, osoby odrzucone przez społeczeństwo. Należeli tu ludzie, którzy porzucili swój kraj, wygnańcy, przestępcy a zwłaszcza ekskomunikowani, włóczędzy, a także ci, którzy wykonywali zawód powodujący infamię, np. aktorzy, magowie, sprzątacze miejsc, kaci i ich pomocnicy, prostytutki, funkcjonariusze policji miejskiej, dozorczy łaźni publicznych, fryzjerzy. Choć aktorów broniły nieraz wysokie autorytety, nawet święci (np. św. Tomasz z Akwinu czy św. Franciszek o *ioculatores Dei*), to klimat dwuznaczności moralnej otaczał ten zawód długo.

Ludźmi z marginesu byli także pracujący przy chorych (strach przed zarazą, zwłaszcza w odniesieniu do trędowatych). Stanowisko średniowiecznego społeczeństwa było w tym przypadku mieszaniną miłosierdzia i odrzucenia (emarginacji). Żebracy natomiast nie byli zaliczani do osób z marginesu, ponieważ byli zwykle zorganizowani; byli oni potrzebni dla wykonywania cnoty miłosierdzia.

Interesujące są uwagi autora na temat źródeł historycznych tej analizy. *Emarginati* zostawiali po sobie mało śladów w dokumentacji historycznej. Wprawdzie od XII wieku - jak pisze autor - powstawały w Europie archiwa represji, obejmujące różnych przestępców, ale spośród nich trudno nieraz wydzielić ludzi marginesu.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Rivista Internazionale di Diritto Comune, tom I, Roma-Erice 1990, tom II, Roma-Erice 1991.

Tą krótką notatką pragnę zwrócić uwagę na pojawienie się nowego czasopisma (rocznika) historyczno-prawnego we Włoszech. Wydawcą jest Międzynarodowy Ośrodek Kultury Naukowej im. Ettore Majorana w Erice, na Sycylii. Istnieje on dopiero od kilku lat i prowadzi ożywioną działalność (wykłady, kursy, sympozja), także wydawniczą. Pismo poświęcone jest historii prawa europejskiego, ze szczególnym uwzględnieniem historii „*ius commune*”.

Pierwszy tom (1990) zawiera artykuły o glosatorach - o sławnym Akurzjuszu (G. Speciale) i mniej znanych, jak Ugolino da Sasso (D. Maffei), o rękopisach prawa lennego (*Liber feudorum*) (P. Weimar), o średniowiecznej teorii domniemań (A. Gouron).

Publikuje się też tezy i wyniki różnych dyskusji naukowych, np. w tomie I - o historii średniowiecznego prawa kanonicznego (A. Garcia y Garcia), o kulturze prawniczej Sycylii w epoce katalońsko-aragońskiej (M. Bellomo). W tomie II utrwalono dyskusję nad znaczeniem „*ius commune*” w królestwie Sycylii (M. Bellomo) i nad ustrojem miast południa Europy (G. Vallone).

Czasopismo prowadzi osobny dział - komunikaty o wynikach badań i dokumentach (*Ricerche e documenti*), np. w tomie I rozważania F. Migliorinno o zbiorze dekretów (*Collectio Bambergensis*), w tomie II opis rękopisu „kwestii” (*quaestiones*) glossatorów, znajdującego się we Florencji, pióra Federico Martino.

Redakcja stara się też o gromadzenie materiałów bibliograficznych dotyczących dziejów „*ius commune*” (dział „Bibliografia” w każdym tomie).

Warto podkreślić, że redaktorem omawianego pisma jest wybitny historyk prawa włoskiego specjalizujący się od lat w historii „*ius commune*”, Manlio Bellomo, a wieloosobowy komitet